

ROMÂNII ÎN CRONICI EUROPENE DIN SECOLELE XVI–XVII (CU PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA LUI ȘTEFAN CEL MARE ȘI MIHAI VITEAZUL)

Doina NÄGLER

Die Rumänen in den europäischen Chroniken des 16.-17. Jh. (mit besonderer Rücksicht auf Stefan der Große und Michael der Tapfere)

Die Beteiligung der rumänischen Fürstentümer im antiosmanischen Kampf des 15.-16. Jh. steigert das Interesse der westlichen Welt für die östliche Latinität. Diese Tatsache wird in den westlichen und mitteleuropäischen, auch siebenbürgischen, das rumänische Raum betreffenden historischen Erzählungen aus Chroniken, Annalen und Kalender hervorgehoben. Die Mehrzahl der Auskünfte aus den Schriften des 16.-17. Jh. beschreiben Auseinandersetzungen aus der Zeit der Herrschaft Stefans des Großen, bzw. Michaels des Tapferen.

Es zeichnen sich die von Philippus Lonicerus, Johannes Funck aus Nürnberg, vom Chronist Leunclavius, Daniel Hartaccius Pomeranus, Pantaleone Candidus, vom Geographe Lev Hulsius, Heinrich Anselm von Ziegler, vom Historiker Theophile d'Aubigne überlieferte Auskünfte aus. Die entsprechenden Erwähnungen, auch wenn in einer kurzgefassten und approximativer Form, beweisen die Tatsache, daß die rumänischen Fürstentümer, als an den antiosmanischen Bemühungen beteiligten politischen und militärischen Kräfte, in der Aufmerksamkeit der europäischen offiziellen Milieus standen.

În contextul luptelor antiotomane inițiate de lumea creștină, va crește interesul pentru latinitatea orientală aflată la gurile Dunării, manifestat prin înmulțirea relatărilor istorice despre țările românești, fie în cronici, anale, calendare sau, pur și simplu, în acele *Asivi* – care circulau în epocă – cuprinzând scurte relatări despre mișcările trupelor turcești la Dunăre.

Concomitent apar o serie de lucrări despre istoria imperiului otoman, stimulate și de apelurile repetate ale unor căpetenii politice sau religioase, în scopul cunoașterii mai concrete a vieții politice, sociale și militare a acestora. Este suficient să amintim în acest sens apelul lansat de Martin Luther în cărțuia *An der Christlichen Adel deutscher Nation*, apărută la Leipzig în 1520, în care autorul arată că nu este posibilă o înfrângere a turcilor fără o bună cunoaștere a lor. Ca atare, începând cu anii '30 ai secolului al XVI-lea încep să apară o serie de istorii ale imperiului otoman cum este cea a lui Cochius Augustus Curio, *Saracenische Geschichte* sau a lui Johannes Aventinus, *Türkische Chronica* și asupra cărora vom reveni.

Scrise pentru a aminti evenimente demult întâmplare sau pentru a povesti cele petrecute sub ochii lor, autorii acestor lucrări lasă să se întrevadă că omul care le-a creat a luat o atitudine în fața vieții ce face obiectul povestirii sale. Varietatea faptelor povestite și natura lor concretă, fac ca, lăsând la o parte rigidele principii generale impuse dinafară, el să reacționeze în scrisul său în chip firesc, după propria lui concepție morală. Alteori, fiind lucrări comandate, se întrevede o anumită influență a comandatarilor, o prezentare a faptelor, în viziunea acestora. Conform mentalităților medievale, cronicarii nu se sfiau să „împrumute” informația unii de la alții, fără a-i menționa bineînțeles, și tot potrivit conceptului medieval conform căruia istoria este periodizată după imperiile universale, știrile despre români le vom găsi la istoria imperiului otoman.

Deschidem seria lucrărilor cu culegerea de cronici editată de Philipp Lonicerus intitulată *Chronica turcorum*, din 1578, apărută la Frankfurt/Main. În interior sunt cuprinse și lucrările lui Johannes Aventinus și Johannes Leunclavius (Lewenklausius). Pentru subiectul care ne interesează, importantă este această din urmă lucrare care va apărea în 1590 și în formă separată și intitulată *Neue Chronica Türckischer Nation*, pe care biblioteca Brukenthal o deține din fondul lui Joseph Breidenbach, consilier al orașului Sibiu. Leunclavius este mai degrabă editorul unor lucrări despre turci și această lucrare, în partea întâi, include cronica lui Gitabi Tevarichi intitulată *Cronica osmanilor* începând cu primul sultan din această dinastie și până la anul 1550. Cronica fusese adusă de la Constantinopol de către Jeronimus Beck von Leopoldstorff care a și tradus-o în germană. În

afara relatărilor despre Ioan de Hunedoara sau Vlad Țepeș, autorul se oprește îndelung asupra campaniei din 1475 a lui Ștefan cel Mare, pe care o descrie astfel: „Văzând sultanul că pașa Suliman nu poate cuceri Iscodarul (Scutari), a cerut acestuia să-și retragă trupele de aici și să și le îndrepte spre Moldova. Domnul moldovean i-a ieșit în întâmpinare. Când au fost față în față, a început bătălia trupelor de călăreți. Dar, trupele lui Soliman, obosite de atacul îndelungat asupra Iscodarului precum și datorită „înghețului și frigului” (*Frost und Kelte*), nu au putut să opună rezistență, lipsindu-le însă și curajul necesar. Astfel au fost înfrânți de armata domnului moldovean în anul 879”¹.

În anul următor urmează expediția condusă de însuși sultanul pe care autorul o descrie astfel: „După aceasta (luarea Corfului de către turci - n.n), sultanul Mohamed și-a luat întreaga sa armată și a pornit spre Moldova. Când a ajuns aici, i-a ieșit în întâmpinare voievodul moldovean și din nou a început mai întâi confruntarea călăreților. Dar domnul moldovean nu a putut face față confruntării și a pierdut bătălia, turcii jefuind țara și luând mulți robi, după care s-a îndreptat spre Morava”². În continuare, autorul descrie, pentru anul 1484, luarea cetăților Chilia și Cetatea Albă. „În luna Rebi ül-ahîr (adică luna a doua a calendarului musulman), a pornit sultanul Baiazid din Adrianopol spre Moldova și a luat Chilia. Curând după aceea, într-o miercuri, a luat și Kermenul după care s-a întors la Constantinopol – toate întâmplându-se în anul 889”³.

Johannes Funck din Nürnberg, în a sa *Chronologie* apărută la Wittenberg în anul 1578, relatând evenimentele de la începutul lumii (*ab initio mundi*) până la 1552, se oprește asupra anului 1475 cu următoarea mențiune: „Domnul Stephan cu o mică armată a pricinuit o pagubă imensă turcilor (*maxima clade, parvo exercitu affectit*)”⁴, trimitând ca bibliografie *Chronologia Polonica*, p. 70. La anul 1504, preluând probabil aceeași sursă, relatează despre moartea lui Ștefan și urcarea pe tronul Moldovei a fiului său, Bogdan.⁵

Dintre calendarele istorice, menționăm pe cel al lui Paul Ebert, apărut în mai multe ediții, începând cu anul 1549, la Wittenberg. Știrile despre Ștefan cel Mare sunt prezente în ediția din 1551, la ziua de 17 ianuarie 1475: „voievodul moldovean a înfrânt categoric armata lui Mohamed (*Soliman Eunucul*), formată din 120.000 de oameni, luând o mare pradă de război și mulți prizonieri”⁶. Mai interesantă este însă cronica manuscrisă, întocmită la sfârșitul cărții, la ediția din anul 1559, și anume o cronologie întocmită probabil de Luca Oltardus, preot din Așel – Sibiu, în care, la anul 1475, acesta consemnează: „*Stephanus Waywoda Moldaviae Turcos cadit quator duces et trigessima sex signe militaria capit*”⁷.

Amintitul cronicar Leunclavius este și autorul unei lucrări cunoscută sub numele de *Pandectele*. Descrierea bătăliei de la Vaslui este intitulată *Wie der Moldawisch Waiwod die Türcken hart geschlagen*: „Când spun domnul moldovean, mă gândesc la acel conducător al țării cucerite de turci Carabogdania (conceptul medieval după care apelativul de „Cara” ar însemna sub suzeranitate turcească). Despre felul cum a învins într-o splendidă bătălie (*herrliche Niederlage*), pe turci, relatează Bonfinius și Stephan Cureo. Acesta a fost un domn remarcabil și în războaie un om norocos, pentru că nu a înfrânt numai pe turci, ci și pe tătari, după cum rezultă din scrisoarea lui Matia Corvinul către principii creștini ai Europei, numai că Ștefan a purtat acest război în numele său și nu ca supus al regelui Ungariei, cum a crezut regele Matia”⁸. În indicele întocmit la sfârșitul lucrării, autorul îl definește astfel pe Ștefan „*Șteffan Waiwod ein trefflicher Mann*”⁹.

Dintre lucrările secolului al XVII-lea, ne-am oprit asupra cronicii lui Daniel Hartnaccius Pomeranus, *Breviarum historiae turcicae*, apărută la Hamburg în anul 1684. La anul 1475, fără a arăta sursa bibliografică, autorul scrie: „*Ștefan, principele Valachiei a nimicit prin luptă gloria*

¹ *Neue Chronica Türckischer Nation*, Frankfurt/Main, 1590, p. 27.

² *Ibidem*, p. 28.

³ *Ibidem*, p. 29.

⁴ Funck, Johannes, *Chronologia ab initio mundi usque ad annum a nato Christi MDLII*, Wittenberg, 1578, p. 214.

⁵ *Ibidem*, p. 216.

⁶ Ebert, Paul, *Calendarium historicum*, Wittenberg, 1551, p. 23.

⁷ *Ibidem*. Însemnare manuscrisă pe coperta inferioară.

⁸ Leunclavius, Johannes, *Pandectas*, Frankfurt/Main, 1590, p. 280.

⁹ *Ibidem*, registru final.

turcească, ucigând o mare parte dintre ei, împingându-i pe alții spre Dunăre, iar pe prizonieri trăgându-i în țeară, mai ales pe bei și pașale, iar doi dintre ei predându-i regilor vecini”¹⁰

Despre campania de război a sultanului turcesc contra lui Ștefan spune: „Turcii au trimis mai întâi, ca un avanpost, pe tătari, dar pe care domnul moldovean reușește să-i zdrobească la Borzești, pentru ca apoi, conștient de disproporția armatei sale față de a celei turcești, să pârjolească totul nelăsând turcilor nici o posibilitate de apărare, iar prin curse dibace să-i atragă și distrugă în număr de peste 30.000”¹¹. Dincolo de văditele inexactități, rămâne însă faptul că autorul cunoștea sistemul de luptă românesc, care și-a dovedit eficacitatea de atâtea ori în confruntările cu armata turcească, superioară numeric, „*tactica pământului pârjolit*”.

Mult mai numeroase sunt sursele de informare asupra domniei lui Mihai Viteazul. Pantaleone Candidus, pe numele lui real Adam Weiss, canonic luteran din Zweibrücken, își intitulează lucrarea *Tabulae chronologicae*, apărută la Strasbourg în 1597. Cronica relatează faptele de la începutul lumii până în anul 1596. Contemporan cu evenimentele, autorul descrie eforturile regilor și principiilor europeni de a forma *Respublica Christiana*, unitatea de luptă creștină contra turcilor, în cadrul căreia se înscriu și campaniile de la Dunăre ale lui Mihai Viteazul, precum și bătălia de la Călugăreni, pe care autorul o relatează pe larg.¹²

Despre aceeași campanie vorbește și Lev Hulsius, geograf și matematician, originar din Gand, dar trăind la Nürnberg, autorul unei geografii a Transilvaniei și a unei cronici intitulată *Faptele mai importante din Ungaria*, cuprinzând și o serie de ilustrații.¹³

De la sfârșitul secolului al XVII-lea datează și diarul lui Heinrich Anselm von Ziegler, intitulat *Täglicher Schauplatz der Zeit*, apărut la Leipzig în 1695. Autorul, profesor la Görlitz și Frankfurt/Oder, în vederea întocmirii lucrării, a compilat o mulțime de cronici germane anterioare (Selneccerus, Ebert, Melanthon, Cario etc.), încât cu greu putem vorbi despre originalitatea și noutatea diarului. Știrile despre români, anterioare lui Mihai Viteazul, sunt puține și se referă doar la domnia lui Jacob Heraclidul. În ce privește lupta antiotomană desfășurată de Mihai Viteazul, victoriile sale sunt în egală măsură atribuite lui Sigismund Báthori și împăratului Rudolf al II-lea. O relatare sui-generis, o constituie descrierea bătăliei de la Șelimbăr cu Andrei Báthori, cuplată cu omorârea lui Mihai Viteazul de către George Basta: „*Sigismund Báthori și-a lăsat din nou țara în mâinile lui Rudolf al II-lea. Dar conducerea austriacă era atât de nedorită în Transilvania, încât Báthoreștii au revendicat din nou țara pentru ei. Fapt pentru care, împreună cu o armată de 40.000 de luptători, din care 12.000 de turci și tătari, au intrat în Ardeal. Atunci împăratul trimite contra lui Andrei Báthori pe voievodul Valachiei Mihail și pe George Basta, cu o armată de 18.000 de oameni. În bătălia care s-a dat la 18 septembrie 1599, în mâinile lui Mihai cade întreaga cancelarie secretă a lui Báthori, toate bagajele sale, iar el pierde 11.000 de oameni. După care, în loc să cedeze țara lui Rudolf, i-a răspuns lui Basta că el a cucerit Ardealul prin luptă și de aceea vrea să-l păstreze*”¹⁴

Interesante sunt în acest *diarium* și însemnările manuscrise prezente în paginile lăsate în acest scop, în cartea tipărită. Știrile, luate și ele din diverse cronici, se opresc la anul 1602, fiind scrise în limba germană, doar când este vorba de viețile sfinților se folosește limba latină. Pondere au evenimentele cuprinse între anii 1593–1602, iar relatarea lor prezintă unele similitudini cu lucrarea lui Michael Weiss, *Liber annalium* sau *Istoria* lui Francisk Mikó, cum ar fi sosirea delegației boierilor munteni la Alba Iulia, în vederea încheierii tratatului cu Sigismund Báthori, din 20 mai 1595¹⁵ sau relatarea bătăliilor de la Dunăre și de la Călugăreni, unde se evidențiază, în viziunea autorului, rolul important al lui Albert Kiraly. Deși nu descrie cucerirea Moldovei de către Mihai,

¹⁰ Hartnaccius, Daniel, *Breviarium historiae turcicae*, Hamburg, 1684, p. 24.

¹¹ *Ibidem*, p. 25.

¹² Candidus, Pantaleone, *Tabulae chronologicae*, Strasbourg, 1597, p. 211.

¹³ Hulsius, Lev, *Chronologia Panonniae. Kurze Beschreibung des Königreichs Ungarn*, 2. Auflage, Nürnberg, 1596, p. 117.

¹⁴ Ziegler, H. A., von, *Täglicher Schauplatz der Zeit*, Leipzig, 1695, p. 36.

¹⁵ Însemnare ms. pe lucrarea sus-menționată, vol. 2, p. 497.

într-o însemnare datată 18 mai 1600, îl numește pe acesta și domn al Moldovei „care l-a alungat de pe tron pe Jeremias, ce s-a bucurat de prea mult sprijin din partea polonezilor”¹⁶.

Încheiem această scurtă prezentare cu lucrarea lui D'Aubigne, intitulată *Histoire universelle*, apărută la Amsterdam în anul 1626. Autorul descrie astfel bătălia de la Călugăreni: „Mihai, voievodul valach, cu o armată de 6.000 de oameni, cărora li s-au adăugat cazacii și moldovenii, a înfrânt armata lui Sinan Pașa, turcii pierzând peste 2.000 de oameni, 17 steaguri, dintre care cel verde al profetului Mohamed, iar în retragere precipitată s-au înecat în mlaștinile din jur. Apoi, forțele unite ale românilor și ale lui Sigismund Báthori îi alungă pe turcii din Târgoviște și Giurgiu și îi aruncă peste Dunăre”.¹⁷ Revine asupra lui Mihai Viteazul și în cartea a IV-a unde îl numește „Voievod al Moldovei” care a recucerit pentru a doua oară Nicopolul și a eliberat 6.000 de creștini.¹⁸

Mențiunile respective, chiar și în forma lor sumară și adesea inexacte, întăresc ideea că țările române în secolele al XV–XVI-lea se afirmaseră ca protagoniste de seamă ale luptei antiotomane, îndreptățind întrutotul cuvintele lui Johann Christian Engel, care în lucrarea sa *Geschichte der Moldau und Valachei*, afirma despre Mihai Viteazul următoarele: „Mai bine am presăra flori peste mormântul unui principe valah care a avut simțul istoriei universale. El a ajutat – și a ajutat bine – la înlăturarea barbariei turcești din Europa.”¹⁹

¹⁶ Ziegler, H. A., von, *op. cit.*, p. 577.

¹⁷ D'Aubigne, Theophile, *Histoire universelle*, Amsterdam, 1626, col. 263.

¹⁸ *Ibidem*, cartea a 5-a, col. 692.

¹⁹ Randa, Alexandru, *Pro respublica christiana*, München, 1964, p. 362.